

Delovna skupina za strokovna priporočila za splošne knjižnice pri NSKD:

- **Polona Brenčič**, Valvasorjeva knjižnica Krško
- **dr. Sabina Fras Popović**, Mariborska knjižnica
- **mag. Breda Podbrežnik Vukmir**, Knjižnica Franceta Balantiča Kamnik
- **dr. Polona Vilar**, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo
- **dr. Gorazd Vodeb** (vodja), Narodna in univerzitetna knjižnica
- **mag. Ana Zdravje**, Mestna knjižnica Ljubljana

Sodelavca NUK, CEZAR:

- **Marko Aupič**
- **Blaž Lesjak**

- Namen
- Metode
 - Anketni vprašalnik (126 vprašanj)
 - Statistični podatki idr.
- Časovnica
 - Potekala od 19. 4. do 18. 5. 2017
- Odzivnost
 - Sodelovalo 49 splošnih knjižnic

ZNAČILNOSTI RAZVOJA SPLOŠNIH KNJIŽNIC

Preglednica 1: Značilni pogoji in uporaba knjižnic od leta 1990 do 2001 (po Novljan, B. I.)

leto	prostor m ² število/ indeks	knjižnično gradivo število/ Indeks	zaposleni število/ indeks	članstvo število/ indeks	obisk število/ indeks	izposoja število/ indeks	prireditve število/ indeks
1990	45.101 100	5.248.421 100	653 100	313.518 100	3.436.509 100	7.935.763 100	6.338 100
2001	66.351 <i>147</i>	7.495.467 <i>142</i>	868 <i>133</i>	486.108 <i>155</i>	7.830.326 <i>228</i>	21.883.936 <i>275</i>	14.271 <i>225</i>
Rang	5	6	8	4	2	1	3
Stand.	99.013 ³⁷	8.584.232	1505	797.291	12.843.484	25.752.696	
Doseg stand.	67%	87%	58%	61%	61%	85%	

Preglednica 2: Izbrani pogoji splošnih knjižnic v obdobju 2005 – 2015 (po Aupič idr. 2017)

Leto	Prostor (neto uporabne površine v m ²)	Zaposleni (EPZ)	Članstvo	Knjige in brošure (enote)	Izposoja knjig in brošur (enote)
2005	82.089	977	515.445	7.780.925	17.417.695
2015	110.289	1183	479.452	10.328.629	22.401.156
Gibanje 2005/2015	34 %	21 %	- 7 %	33 %	29 %

Standardi so opredelili namen splošne knjižnice kot informiranje in zadovoljevanje potreb po izobraževanju, raziskovanju, kulturi in razvedrilu ter razvijanju pismenosti.

- Knjižnice so se še zmeraj zavzemale za osnovno poslanstvo, ki pomeni dostop do knjižničnega gradiva in informacij ter njegove rabe, razvoj bralne kulture, domoznansko dejavnost, vključevanje v vseživljenjsko učenje, sodelovanje pri informacijskem opismenjevanju, podpiranje dialoga med kulturami itn. Pri tem dajejo različno težo namenom splošne knjižnice.
- Manjši del knjižnic bi širil poslanstvo knjižnic, ki naj vključuje knjižnico kot **kulturno (prireditveno) središče**, zatem poslanstvo **povezovanja ljudi v lokalni skupnosti**, poslanstvo **izmenjave znanj, stališč in izkušenj** ter poslanstvo **razvijanja ustvarjalnosti**.

Standardi so gradili na dostopnosti kot načelu za organizacijo mreže enot z ustreznimi kriteriji. Gre za lokacijo knjižnic, odprtost in dejavnosti za posebne skupine uporabnikov.

Standardi so predvideli tudi centralizacijo skupnih funkcij (poslovnih procesov), ki zagotavlja racionalnost oziroma učinkovitost poslovanja.

- Splošne knjižnice so v enajstletnem obdobju uspele izboljšati prostorsko dostopnost, ki je na visoki ravni, vendar pa ni v celoti dosežena.
- Raven dejavnosti je bila slabša pri enotah z manjšimi gravitacijskimi območji (odprtost, obseg knjižnične zbirke, opremljenost).
- Razlike glede prostorskih pogojev (površina, dostopnost interneta, sanitarije, bivanjski pogoji).
- Stanje glede (mikro) lokacije, možnosti dograditve, ločenosti prostorov in skupnega vhoda je bilo ustrezno pri večini knjižnic, za precejšnji del knjižnic pa ne.
- Slaba dostopnost in opremljenost knjižnic za osebe z oviranostmi (ustrezno dostopnih manj kot tretjina knjižničnih zgradb).

Standardi so opredeljevali načelo čim širše dostopnosti storitev za potencialne uporabnike. Dostopnost se zagotavlja z brezplačno uporabo in članstvom ter relevantnimi storitvami. Pri tem mora knjižnica ugotavljati potrebe potencialnih uporabnikov in načrtovati storitve v skladu z ugotovitvami analize. Določena je bila vrednost kazalca delež članov med prebivalci, ki naj bi jo dosegle splošne knjižnice. Poslovanje z uporabniki knjižnica uredi s sprejetimi pravili, ki opredeljujejo medsebojne dolžnosti in pravice.

- Primeri storitev, ki so jih izvajale knjižnice, kažejo na raznovrstnost oblik in namenov.
- Knjižnice so dale najvišjo prioriteto storitvam za otroke in storitvam za spodbujanje branja ter pismenosti.
- Knjižnice so v večini postavljale prednostne naloge pri načrtovanju dela, vendar te pogosto ne temeljijo na ugotovljenih potrebah potencialnih uporabnikov oziroma lokalnega okolja.
- Načelo aktivnega odzivanja na ugotovljene potrebe potencialnih uporabnikov oziroma lokalnega okolja je uresničevalo le manjše število knjižnic (okvirno desetina).

OBLIKOVANJE KNJIŽNIČNE ZBIRKE IN DOSTOP DO GRADIVA

Standardi so opredelili načelo, da naj knjižnična zbirka vsebuje raznovrstno gradivo v različnih oblikah in ustreznem številu, da bo zadovoljilo potrebe in želje lokalne skupnosti. Opredelili so gradivo, ki naj bo vključeno v knjižnično zbirko glede na vrsto gradiva (knjige, serijske publikacije in neknjižno gradivo), namen gradiva (odrasli, mladina, referenčna zbirka, jezikovna skupina, prebivalci s posebnimi potrebami, posebna zbirka) in vsebino gradiva (strokovno in leposlovno gradivo). Določeni so bili kriteriji za najmanjši obseg gradiva ter sestavo zbirke. Zatem je določen tudi obseg prirasta gradiva ter kriteriji in obseg odpisa gradiva. Standardi so opredelili tudi skrb za vzdrževanje in varovanje gradiva, obveznost strokovne obdelave gradiva in dostopnost gradiva v katalogu ter način dostopnosti, označevanja in ureditve gradiva. Opredelili so tudi zahteve za izposajo gradiva.

- Splošne knjižnice so v največji meri dosegle kriterije glede obsega knjižnične zbirke, najbolj glede obsega knjig, čeprav je stanje po posameznih knjižnicah slabše, kot ga kaže kazalec na ravni posamezne mreže splošne knjižnice. Slabše stanje kot pri knjigah je bilo pri informativnem periodičnem tisku in neknjižnem gradivu.
- Določila standarda glede obsega gradiva za jezikovne manjšine in posebne skupine uporabnikov so bila dosežena v še manjši meri.
- Obseg gradiva v bibliobusih se je približal zahtevam standardov.
- Določila standardov za posebne zbirke je izpolnjeval le manjši del knjižnic.

- Manjši del krajevnih knjižnic ni zadoščal zahtevam standardov glede referenčne zbirke.
- Zahteve standardov glede razmerja med leposlovnim in strokovnim gradivom so bila blizu zahtevanega razmerja, čeprav je v knjižnicah še zmeraj razmerje prekomerno v korist leposlovnega gradiva.
- Zahteve standardov glede razmerja gradiva za mladino niso bile uresničene, saj pri približno treh četrtinah knjižnic razmerje v korist gradiva za mladino, pri četrtini pa v korist gradiva za odrasle.
- Razmerja med leposlovnim in strokovnim gradivom za mladino niso bila uresničena, v treh četrtinah knjižnic je razmerje v korist leposlovnega gradiva, v četrtini pa strokovnega.

- Določila glede stopnje prirasta gradiva so knjižnice dosegale slabše kot v začetku veljavnosti standardov.
- Knjižnice so v čedalje večji meri sledile določilom standarda glede stopnje odpisa, čeprav je stopnja odpisa še zmeraj prenizka.
- Doseganje določil standardov glede rednega vzdrževanja, zaščite in hranjenja je bilo proti pričakovanjem slabo.
- Določilo o strokovni obdelavi gradiva v računalniškem katalogu ni bilo v celoti uresničeno, ravno tako o dostopu do vzajemnega kataloga. Čeprav gre za majhno število knjižnic, je ocena stanja slaba.
- Podobna je ocena glede postavitve gradiva v prostem pristopu.

- Knjižnice so v veliki večini upoštevale določila glede urejenosti knjižnične zbirke, pri tem pa je ena knjižnica opozorila na neprimernost določila standardov glede ureditve gradiva za otroke in mladino.
- Knjižnice so v veliki večini upoštevale določila standardov o izposoji gradiva.

Standardi opredeljujejo vrste knjižničnih delavcev, določajo delovne naloge glede na izobrazbo oziroma vrsto delavca ter določajo stopnjo zaposlovanja.

- Knjižnice v veliki večini niso dosegle določil glede stopnje zaposlovanja knjižničnih delavcev, nekoliko boljše stanje je pri stopnji zaposlovanja upravnih in strokovnih delavcev.
- Knjižnice so zaposlovale vse vrste delavcev, pri čemer so dale poudarek zaposlovanju upravnih, računovodsko administrativnih in strokovnih delavcev.

Standardi opredeljujejo nadzor nad uspešnostjo delovanja knjižnice oziroma ugotavljanje doseganja ciljev. Izhodišče za načrtovanje in oblikovanje storitev predstavlja analiza potreb skupnosti. Knjižnica mora vrednotiti učinkovitost poslovanja, kakovost storitev, uspešnost in detekcijo izboljšav. Določeni so kazalci za vrednotenje uporabe, virov, človeških virov, kakovosti, stroškov in za primerjavo z drugimi knjižnicami.

- Le manjši del knjižnic je načrtoval svoje storitve glede na ugotovljene potrebe lokalnega okolja.
- Pri vrednotenju so knjižnice dale poudarek na spremljanje uporabe ter ustreznost virov, manj pa na kvaliteto storitev in stroškovno učinkovitost.
- Knjižnice so uporabljale tudi druge kazalce poleg navedenih v standardih, ki pa so zajeti v standardih ISO 2789 in ISO 11620 razen v enem primeru, ko je bilo omenjeno merjenje vpliva.
- Knjižnice so se večinoma primerjale na nacionalni ravni, precej manj pa na mednarodni ravni.
- Tri četrtine knjižnic je v zadnjem obdobju ugotavljalo potrebe neuporabnikov.

UPORABLJENI VIRI

Aupič, M., Brenčič, P., Fras Popović, S., Lesjak, B., Podbrežnik Vukmir, B., Vilar, P., ... Zdravje, A. (2018). *Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice veljavnih v obdobju 2005-2017: raziskava*. Ljubljana: NUK.

Novljan, S. (B. I.). *Bralne kulture in knjižničarstvo*. Pridobljeno 9. 11. 2017 s spletne strani http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/projekti/5%20knjiznicarstvo.pdf